

Jouni Piekkari
Lapin yliopisto, taiteiden tiedekunta
Rovaniemi 2002
Future Home tutkijakoulu

ISBN 951-558-112-5

IKÄIHMISTEN ELINYMPÄRISTÖT LAPIN HAJA- ASUTUSALUEELLA¹

Tämä artikkeli kertoo Lapin yliopiston ELVI-hankkeiden aineiston pohjalta, millaisessa elinympäristössä Lapin haja-asutusalueella yli 65-vuotiaat ihmiset asuvat ja elävät. Lisäksi kerrotaan, miten asuinympäristö asukkaiden omasta mielestä vastaa heidän tarpeitaan ja toiveitaan. Huomiota kiinnitetään pihapiiriin ja sen rakennuksiin, asuntojen varustetasoon sekä siihen, miten tyytyväisiä asukkaat ovat. Lisäksi tarkastellaan etäisyyksiä palveluihin.

Tutkimuksen taustalla on ajatus, että ihmisen on niin halutessaan voitava asua kotonaan. Miltei kaikki tutkimukseen osallistuneet halusivat asua kotona mahdollisimman pitkään.

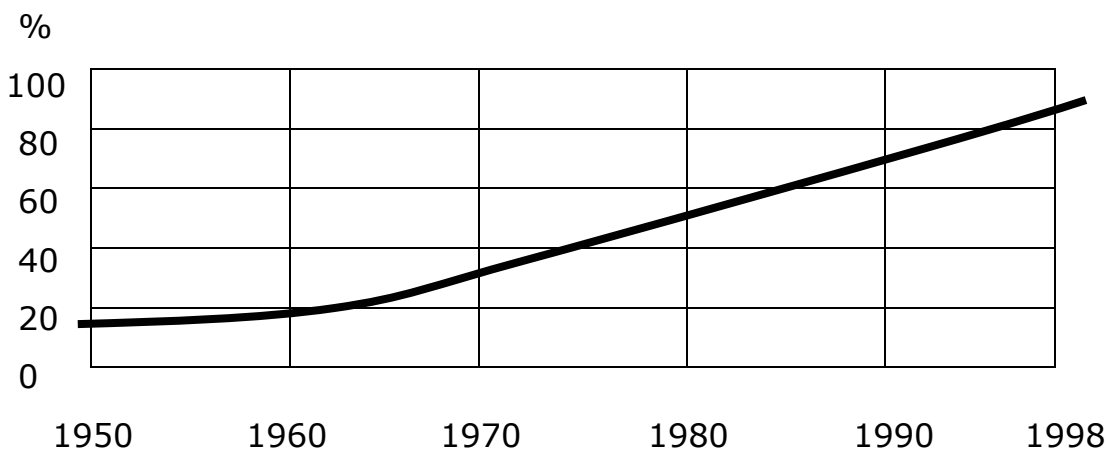
Laitosasumiseen verrattuna on kotona asumista pidetty muun muassa inhimillisempänä, tehokkaampana ja taloudellisempänä. Se edistää itsemääräämisoikeutta ja elämän hallintaa. Asuminen tutussa ympäristössä luo edellytyksiä pidentää autonomista elinaikaa. (Sarola 1996, 17; Åkerblom 1997, 30.) Tutkimuskylät poikkeavat toisistaan. Sodankylän alueella asutus sijoittuu kiinteämmin järven ympärille tiheäksi ryhmäkyläksi. Rovaniemen

¹ Julkaistaan teoksen Ikäihmisten elämää Ounasjokivarressa ja järvikylissä toimituskunnan luvalla. © Jouni Piekkari.

maalaiskunnan alueella kylät ovat jokivarressa nauhamaisia, pitkiä ja harvempaan asuttuja (Linkola 1981, 137; Asunmaa 1994, 109).

Haja-asutusalueiden elinympäristötutkimuksen voi laskea alkaneen jo sortokausien aikana, kun ylioppilaat keräsivät kotiseututietoutta. 1950-luvulta alkaen on Seurasaarisäätiön teettämä ehjiin talo- ja pihakokonaisuuksiin sekä muistelutietoihin keskittynyt kylätutkimus ja inventointi ulottunut myös Lappiin. Kylätutkimuksen nimellä on tehty tutkimusta 1970-luvulta alkaen sosiaalisen ja fyysisen kyläympäristön kehittämiseksi. 1980-luvun alussa Lapissa on inventoitu laajasti haja-asutusalueidenkin rakennuksia ja pihvoja. Lapin haja-asutusalueiden rakennusperintö on runsas, sillä pihapiireissä on asunut useita sukupolvia. Kylissä elämä on ollut monipuolista, fyysinen ympäristö on tukenut elämää. (Huusko ym. 1984; Kirveenummi 2000, 6-8, 149, 160.)

Suomessa on tutkittu ikäihmisten asuntojen varustetasoa viime vuosikymmenien kuluessa. Varustetaso on parantunut erittäin paljon myös haja-asutusalueilla. Uudempien asuinrakennusten varustetaso on vanhempia korkeampi ja peruskorjauksissa on vanhojen asuintalojen varustetasoa nostettu. Hyvin varustetussa asunnossa ovat seuraavat perusmukavuudet: vesijohto, viemäri, lämmin vesi, WC, joko suihku tai kylpyhuone tai huoneistokohtainen sauna sekä keskus- tai sähkölämmitys.

Kuvio 1. Ikääntyneiden hyvin varustetut asunnot Suomen haja-asutusalueilla 1950 – 1998 prosentteina kaikista asunnoista.

Kun vuonna 1970 kolmannes ikäihmisten asunnoista oli hyvin varustettuja, niin vuonna 1980 niitä oli jo puolet. 1990-luvulla hyvin varustettuja asuntoja oli jo enemmän kuin neljä viidestä.

Asuntojen varustetaso on ollut kaikkein alhaisin harvaan asutulla maaseudulla. Asiaa kuvaavat hyvin tiedot vuodelta 1969, jolloin harvaan asutun maaseudun asunnoista alhaisimpaan varustetasoon kuului yli puolet. Määrä oli kymmenkertainen verrattuna Helsingin vastaavaan lukuun. Maaseudun asutuskeskuksissa varustetaso on ollut korkeampi kuin haja-asutusalueilla. Vuonna 1969 alhaisimpaan varustetasoon kuului runsas kolmannes maaseudun asutuskeskusten asunnoista. Samana vuonna neljä viidestä kaikista uusista tai korjatuista omakotitaloista oli varustettu joillakin perusmukavuuksilla.

(Koskinen 1976, 365-366; Karjalainen 1980, 35-36, 54-61; Sailas ym. 1994, 105-109; Valtakari 1999, 178; YM 1999, 33; Lemponen 2001, 21-22.)

1 Asuinolot

1.1 Talotyytit ja asuinrakennusten ikä

Haastateltavilta kysyttiin, mikä on heidän pääasiallinen asuinmuotonsa, ja lisäksi tehtiin asunnon ikään ja kokoon liittyen tarkentavia kysymyksiä. Tyypillinen asuintalo oli 50 vuotta vanha omakotitalo, jossa oli keittiön lisäksi neljä huonetta ja hyvä varustetaso. Taloon ei ollut tehty muutoksia ja sen omisti asukas itse. Talon keskuslämmitys toimi puulla.

Talotyytit

Enemmän kuin kaksi viidestä yli 65-vuotiaasta suomalaisesta asui omakotitalossa vuonna 1998. Maaseutukunnissa on omakotiasuminen kaupunkikuntia yleisempää. Maaseudulla maalaistalossa asuvien määrä on laskenut, asukkaat asuvat pääosin omakotitaloissa. (YM 1999, 28; Lemponen 2001, 20.) Tyypitalot ja elinkeinomuutokset ovat osaltaan yhtenäistäneet asuintalokantaa. Maaseutuperinne ja uudet elämäntavat vaikuttavat rinta rinnan. Nykyaikaisella maaseudun elämäntavalla ja kaupunkimaisella

elämäntavalla on melko lailla yhteisiä piirteitä. Uudistuessaan maaseudun talot ovat alkaneet muistuttaa kaupunkien työläisten ja toimihenkilöiden omakotitaloja. Sekä maaseudulle että kaupunkiin on rakennettu ulkonäöltään ja usein sisätilaratkaisuiltaan samanlaisia taloja.

(Linkola 1981, 144-145; Salminen 1992, 27; Rannikko 1993, 34-35; Saarikangas 1993, 155; Valtakari 1999, 171; Kirveenummi 2000, 15.)

Omakotitalo 82 %

Maalaistalo 7 %

Porotila 1 %

Muu talotyyppi 10 % (pari- tai rivitalo 7 %, mökki 3 %)

Kuvio 2. Elvi -aineiston talotyytit, kuvat kolmesta talotyypistä. (N=158)

Selvästi useimmiten asuintalotyyppinä mainittiin omassa omistuksessa oleva omakotitalo. Yli neljä viidesosaa vastaajista nimesi asuintalonsa tällä tavoin. Kerrostalossa asui alle prosentti haastatelluista. Maalaistaloksi asuntoaan nimitti vähemmän kuin joka kymmenes. Lähes yhtä moni asui kunnallisessa vuokra-asunnossa ja vain muutama porotilataloissa. Näin omakotiasuminen on huomattavasti yleisempää tutkimusalueella kuin Suomessa keskimäärin.

Asuinrakennusten ikä

Taulukko 1. Asuinrakennusten ikä. Prosenttiosuudet ikäryhmän ja kylätyyppin mukaan.

Asuinrakennuksen ikä	Koko alue N=157	Jokivarsi N=112	Järvikylä N=45
0 - 15 vuotta	13	14	12
16 - 30 vuotta	19	22	12
31 - 50 vuotta	50	46	60
yli 50 vuotta	18	18	16
yht.	100	100	100

Kaikista vanhimman talon iäksi sanottiin 130 vuotta. Yleensä asuinrakennukset oli rakennettu viime sodan jälkeen. Runsas kaksi kolmasosaa

asuinrakennuksista oli yli 30 vuotta vanhoja. Lähes viidennes asuintaloista oli saavuttanut puolivuosisadan iän. Järvikylän talot olivat vanhempia kuin jokivarren talot. Vain yksi neljästä järvikylän talosta oli alle 30 vuotta, jokivarressa joka kolmas. Asuinrakennukset olivat yleensä nuorempia kuin niiden asukkaat. Asuinrakennusten keski-ikä oli hieman vajaa 40 vuotta ja haastateltujen ihmisten keski-ikä oli 72 vuotta. Vain kolmisen prosenttia kaikista asuinrakennuksista oli yli 65 vuotta vanhoja. Näin useimmat ihmiset asuivat taloissa, jotka oli rakennettu heidän elinaikanaan.

1.2 Asuntojen asuttavuus

Asunnon koko

Taulukko 2. Asuntojen huoneiden lukumäärä. Prosenttiosuudet huoneistotyyppin ja kylätyypin mukaan. (N = 157)

Huoneiden lukumäärä	Koko alue	Jokivarsi	Järvikylä
yksi huone, jossa keittomahdollisuus	1	2	0
1h + k tai kk	8	8	7
2h + k tai kk	11	12	9
3h + k	29	30	27
4h + k	51	48	57
yht.	100	100	100

Suurimmassa osassa haastateltujen asunnoista oli neljä huonetta ja keittiö. Tällaisia asuntoja oli noin puolet. Kolmasosassa asuntoja oli 3 huonetta ja keittiö. Kahden ja yhden huoneen asuntoja oli molempia yksi kymmenestä. Aivan pienimpiä asuntoja oli vain jokivarressa. Isoimpia asuntoja, joissa oli 4 huonetta ja keittiö, oli enemmän järvikylässä. Pinta-alaltaan kaikkein pienin asunto oli 20 neliömetriä ja suurin 183 neliömetriä. Tutkimusalueella ikäihmiset asuivat keskimäärin väljemmissä asunnoissa kuin koko maassa. Koko maan asuntojen keskipinta-ala oli vuonna 1997 runsas 75 neliömetriä. (YM 1999, 28.) Tässä tutkimuksessa vastaava luku oli vajaa 90 neliömetriä. Kaksi kolmannesta asunnoista oli yhdessä tasossa, vajaa kolmannes oli kaksikerroksisia asuntoja.

Asunnon lämmitys ja varustelutaso

Kahta asuntoa kolmesta lämmitettiin puulla. Kaikki huoneet pidettiin pääsääntöisesti läpi talven lämpiminä. Keskuslämmitys oli neljässä viidestä asunnosta. Öljylämmitystä käytti vajaa viidennes. Useimmilla vastaajista oli käytössään sähkölämmitys, jota ilmoitti käyttävänsä neljä viidestä. Useampi lämmitysmuoto samassa asunnossa parantaa asumisturvallisuutta, kun riski ongelmatilanteiden syntymiseen on pienempi (Tikka 1999: 17). Haastatelluista kolme neljästä huolehti itse asuntonsa lämmityksestä.

Taulukko 3. Asunnon varusteet. Prosenttiosuudet asuinpaikan mukaan.

Varustus, väline, tila	Jokivarsi N=112	Järvikylä N=45	Yhteensä N=157
<u>perusvarustus:</u>			
sähkö	100	100	100
vesijohto / kylmä vesi	97	100	98
vesijohto / lämmin vesi	96	100	98
viemäri	98	100	99
keskuslämmitys	81	93	85
sisäWC	96	100	97
<u>ruuanlaittovarustus:</u>			
sähköliesi	97	98	97
kaasuliesi	2	0	1
puuliesi	39	11	31
leivinuuni	42	42	42
<u>säilöntävälineet:</u>			
jääkaappi	99	100	99
säiliöpakastin	81	76	80
kaappipakastin	51	40	48
asunnon yhteydessä	46	27	41
kellari			
kellari ulkona	40	40	40
<u>peseytymisratkaisut:</u>			
kylpyamme	2	2	2
kylpyhuone ja suihku	87	87	87
sauna	78	80	78
asuinrakennuksessa			
ulkosauna	35	31	34

kodinkoneet:

pyykinpesukone	96	98	96
astianpesukone	36	64	44
pölynimuri	94	98	95
monitoimikone	46	42	45
mikroaaltouuni	66	71	68
mankeli	31	20	28
silitysrauta	91	85	88

viestintävälineet:

puhelin	96	98	97
matkapuhelin	16	13	15
puhelinvastaaja	3	4	3
tietokone	2	7	3

viihdetekniikka:

televisio	99	98	98
radio	100	98	98
kasettisoitin	75	50	67
levysoitin	25	20	44
stereot	25	24	25
kamera	59	30	51
videokamera	6	4	6
kaukosäädin	83	91	85

Asumisen laatua kuvaava varustetaso kertoo, miten hyvin asunto täyttää asukkaansa hyvinvointiin, hygieniaan ja terveyteen sekä viihtymiseen liittyviä tarpeita. Yleensä asunnon perusvarustus oli hyvä, vaikka jokivarressa muutamasta asunnosta puuttuikin jokin seuraavista: vesijohto, viemäri, lämmin vesi tai WC (sisävevessa). Sähköliesi oli lähes kaikissa asunnoissa.

Jääkaappi oli yleensä kaikilla, lukuun ottamatta muutamaa jokivarren asuntoa. Pakastin oli neljällä viidestä. Joka toisessa asunnossa oli kaappipakastin. Elintarvikkeita säilytetään kylmäkalusteissa, ei enää niinkään kellareissa tai aitoissa. Silti aittoja ja kellareita oli pihossa jäljellä. Vajaalla puolella asunnoista oli ulkokellari, yhtä usein kellari oli asunnon yhteydessä. Kylpyhuone ja suihku oli yhdeksällä kymmenestä, useammalla kuin sauna. Yleensä sauna oli samassa asuinrakennuksessa, lähes neljällä viidestä. Joka kolmannella oli sauna erillisessä rakennuksessa.

Kodinkoneista yleisimmät olivat pyykinpesukone ja pölynimuri, ne olivat lähes kaikissa asunnoissa.

Samoin melkein kaikissa asunnoissa oli puhelin. Matkapuhelin oli joka seitsemännessä asunnossa.

Televisio ja radio olivat yleensä lähes joka kodissa.

Järvikylän ja jokivarren talojen varustetasot poikkesivat toisistaan joiltakin osin. Keskuslämmitys oli useammassa talossa järvikylässä kuin jokivarressa. Samoin astianpesukoneita oli enemmän.

Jokivarren taloissa oli useammin puuliesi ja enemmän viihdetekniikkaa.

Tietokone oli järvikylässä useammalla kuin jokivarressa, mutta keskimäärin tietokone oli harvinainen, se oli vain kolmessa sadasta asunnosta.

Asuntojen puutteet ja korjaustyötarve

Taulukko 4. Asuntojen puutteiden määrä. Prosenttiosuudet tutkimusalueen ja sukupuolen mukaan.

Puutteiden määrä	Jokivarsi		Järvikylä		Yhteensä		Yhteensä Kaikki (N = 158)
	Miehet (N = 49)	Naiset (N = 63)	Miehet (N = 21)	Naiset (N = 25)	Miehet (N = 70)	Naiset (N = 88)	
paljon	4	8	0	0	3	6	4
hieman	22	27	10	28	19	27	23
ei puutteita	74	65	90	72	78	67	73
yht.	100	100	100	100	100	100	100

paljon puutteita = 3 – 10 mainintaa puutteista

hieman puutteita = 1 – 2 mainintaa puutteista

ei puutteita = 0 mainintaa puutteista

Kolmessa neljästä asunnosta ei mainittu olevan mitään puutteita. Vähiten puutteita ilmoittivat järvikylän miehet, joista yhdeksän kymmenestä ei maininnut yhtään puutetta. Eniten puutteita mainitsivat jokivarren naiset, joista kolmannes mainitsi joko hieman tai paljon puutteita. Järvikylässä ei kukaan ilmoittanut, että asunnossa olisi paljon puutteita. Jokivarressa keskimäärin joka kahdeskymmenes asunto sisälsi paljon puutteita. Hieman puutteita, yksi tai kaksi, oli keskimäärin joka neljännessä asunnossa. Yleensä naiset mainitsivat selvästi enemmän asuntonsa puutteita kuin miehet.

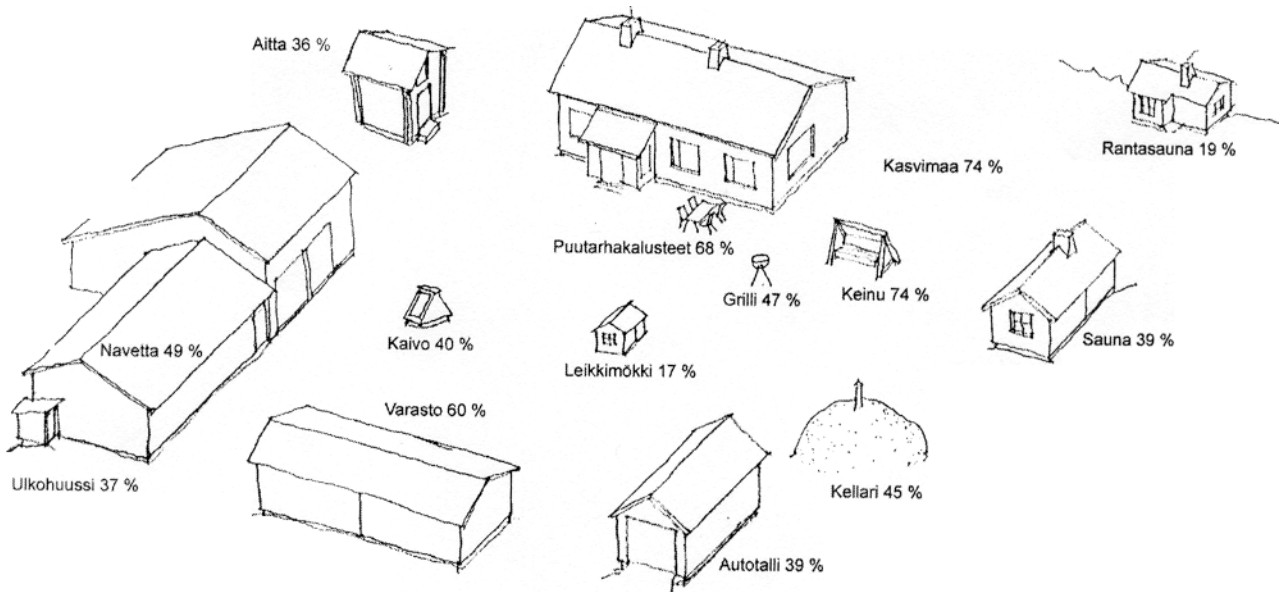
Kaikista haastatelluista kolmannes katsoi tarvitsevansa asuntoonsa korjauksia. Osa piti asuntoaan vetoisena ja mielessä oli ikkunoiden korjaus. Vajaata puolta asunnoista oli korjattu.

Asukkaiden ikääntymisestä johtuvia muutostöitä oli tehty hyvin vähän. Vain viiteen asuntoon oli asennettu kahvoja ja yhteen hätäkutsulaite.

Yleisesti ottaen tässä tutkimuksessa saadut tulokset noudattelevat Ympäristöministeriön vuonna 1999 esittämiä valtakunnallisia tietoja (YM 1999, 33). Yhdeksän kymmenestä katsoi nykyisen asuntonsa sopivan itselleen joko melko hyvin tai erittäin hyvin terveydentilaansa ja fyysiseen kuntoonsa nähden.

2 Pihapiiri ja lähiympäristö

Pihapiiri ja lähiympäristö kertovat paitsi nykypäivästä myös menneistä ajoista. Rakennuskanta ja piha-alueiden käyttötapa viestivät siitä, miten asukkaat elävät kotonaan ja mitä he siellä tekevät sekä siitä, mitä ennen on tapahtunut. Pihan monet, erillisiä tarpeita varten rakennetut rakennukset ovat olleet ominaisia vanhalle suomalaiselle rakennustavalle. Rakennusten määrän on mainittu olleen jopa talon isännän ylpeyden aihe. Piharakennusten lukumäärä on tarpeiden muuttuessa pienentynyt ja koko on voinut muuttua. (Vuorela 1977, 297; Repo 1990, 57; Salminen 1992, 25 –26.) Tutkituissa pihoissa oli jäljellä useita rakennuksia ja monenlaisia kalusteita. Noin puolet tutkituista pihoista oli pinta-alaltaan alle 900 neliometriä, suurin piha-alue oli 7 000 neliometriä. Lukumääräisesti oli eniten pihoja, joiden pinta-ala oli noin 500 neliometriä.

Kuvio 3. Pihapiirin rakennukset, keskimääräiset prosenttiluvut.

Asuinrakennuksen lisäksi useimmiten pihalla oli liiteri, se oli neljässä viidestä pihasta. Pihoilla oli usein myös kasvima ja pihakeinu, kolmella neljästä. Toiseksi yleisin piharakennus oli varasto, se oli kahdessa kolmesta pihasta. Yhtä yleinen oli puutarhakalustus, pöytä tuoleineen. Navettarakennus oli vajaassa puolessa pihoista, samoin kellari. Autotalli oli joka kolmannessa pihassa, yhtä usein kuin sauna tai aitta. Vanhin aitta oli rakennettu yli kaksi sataa vuotta sitten.

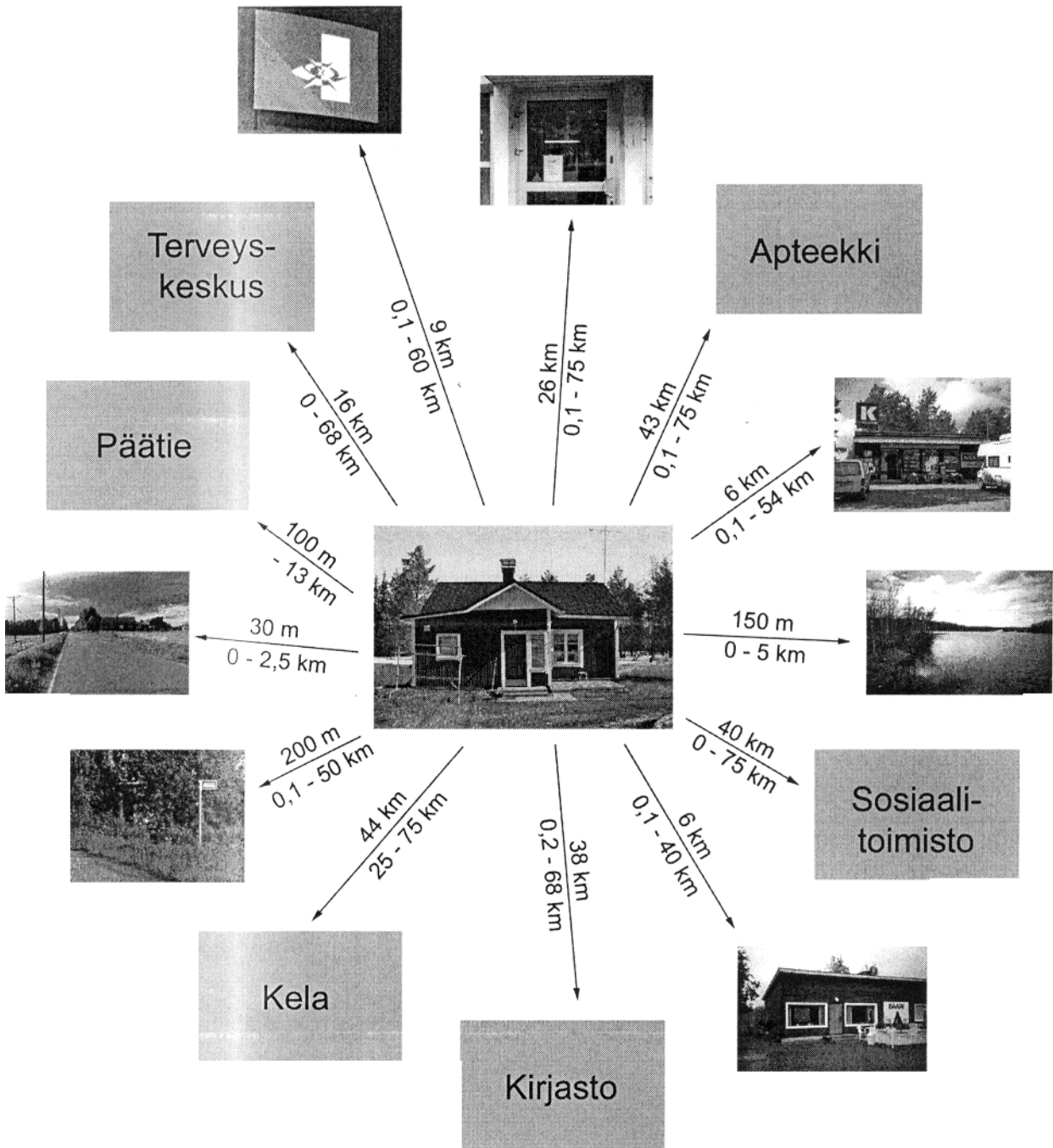
Joka kolmannella pihalla oli kaivo ja lipputanko. Lipputanko oli useimmin aivan vanhimpien ja toisaalta aivan uusimpien asuintalojen yhteydessä. Rantasauna ja leikkimökki olivat yhdellä viidestä pihasta. Koristekalusteita oli yhdellä kymmenestä pihasta.

Mitä vanhempi asuintalo oli, sitä useammin sen pihalla olivat kasvima, pöytä ja tuolit, liiteri, varasto, keinu, navetta, grilli, sauna, lato, kaivo, ulkokuussi, autotalli, tuoli, aitta, leikkimökki, rantasauna. Monet pihan rakennuksista olivat jo pois alkuperäisestä käytöstään. Niitä ei kuitenkaan ollut purettu.

3 Liikenneyhteydet ja asiointi

Auton käytön myötä on kulkukelpoinen tie rakennettu jokaiseen pihaan. Ennen autoliikennettä olivat joet tai järvet tärkeitä kulkuteitä ja asutus levisi usein jokivarsia myöten (Suolinna 1983, 49). Muun muassa siksi monet tässä tutkimuksessa haastateltujen ikäihmisten asuintalot sijoittuivat lähelle rantaa. Joka kolmas talo oli lähempänä kuin 100 m rannasta. Pisin matka talosta lähimpään vesistöön oli viisi kilometriä.

Maaseudun teitä kuvaava sana on pientiestö. Siihen luetaan kuuluviksi paikallistiet ja yksityistiet. (Pursula 1983, 117.) Puolet kyselyyn vastanneiden asuintaloista oli alle sadan metrin päässä paikallisesta päätiestä ja alle 30 metrin päässä kylätiestä. Kaikkein kauimpana päätiestä oli talo, johon oli matkaa päätieltä 13 kilometriä, kylätiestä kaukaisin talo oli vastaavasti 2,5 kilometrin päässä. Talokohtaisen yksityistien lisäksi paikallistieverkosto ulottuu lähelle asuintaloja.

Kuvio 4. Palvelujen keskimääräiset etäisyydet sekä minimi- ja maksimietäisyydet.

Kaikkein pisimmillään asiointimatka oli pankkiin, apteekkiin, sosiaalitoimistoon ja Kelan toimistoon 75 kilometriä, lähimpänä asuvat olivat 100 m päässä, paitsi Kelan toimistoon oli lyhimmilläänkin matkaa 25 kilometriä. Kirjastoon oli enimmillään 68 kilometriä, keskimäärin 38 kilometriä. Terveyskeskukseen keskimääräinen matka oli 16 kilometriä, pisin 68 kilometriä. Postiin oli matkaa

keskimäärin 9 kilometriä, pisimmillään 60 kilometriä. Asunnosta linja-autopysäkille oli keskimäärin 200 metriä ja lähimpään baariin 6 kilometriä. Puolet haastatelluista asui alle seitsemän kilometrin päässä lähimmästä ruokakaupasta, kaikkein pisin etäisyys asunnosta ruokakauppaan oli 54 kilometriä. Myymäläautolle matka oli huomattavasti lyhyempi, alle kilometrin päässä myymäläauton pysäkistä oli lähes puolet taloista. Noin neljännes kaikista vastaajista eli myymäläauton varassa. Kolmanneksella vastanneista kävi kirjastoauto lähempänä kuin sadan metrin päässä, vastaavasti kolmannes ei ollut kirjastoauton piirissä lainkaan. Miltei kaikki kirjastoauton käyttäjät olivat lähempänä kuin 3 kilometriä kirjastoauton ajoreitistä.

Taulukko 5. Kodin ulkopuolella liikkumista haittaavat tekijät. Prosenttiosuudet ja jaottelu haitan ilmoittaneiden sukupuolen ja asuinalueiden mukaan.

Haittaava tekijä	Miehet (N = 70)	Naiset (N = 88)	Järvikylä (N = 46)	Jokivarsi (N = 112)	Kaikki yhdessä (N = 158)
huonot liikenneyhteydet	33	48	33	45	41
ympäristön rauhattomuus	6	0	4	2	3
mäkisyys ja liukkaus	10	23	15	18	17
pitkä matka naapuriin	4	20	0	19	13
huimaus ja kaatumisen pelko	13	30	15	25	22
pitkä matka palveluihin	43	55	48	50	49
huonokuntoiset tiet	13	17	11	17	15
avustajan puuttuminen	4	8	7	6	6
väkivallan pelko	0	9	2	6	5
jokin muu	7	7	9	6	7

Eniten kodin ulkopuolella liikkumista haittasivat pitkät välimatkat kauppoihin, postiin ja niin edelleen. Noin puolet vastanneista oli tätä mieltä. Melkein yhtä useaa haittasivat huonot liikenneyhteydet. Naiset kokivat enemmän kuin miehet kodin ulkopuolella liikkumista haittaavia tekijöitä. Suurin ero miesten ja naisten välillä oli siinä, että huimaus ja kaatumisen pelko haittasivat enemmän naisia kuin miehiä. Jokivarressa tunnettiin väkivallan pelkoa enemmän kuin järvikylässä. Yksi nainen kymmenestä tunsi väkivallan pelon haittaavan kodin ulkopuolella liikkumista. Miehet eivät tunteneet väkivallan pelkoa. Jokivarressa mainittiin kodin ulkopuolella liikkumista haittaavia tekijöitä enemmän kuin järvikylässä. Erityisesti pitkä matka naapuriin koettiin haittana, järvikylässä

sitä ei mainittu haitaksi lainkaan. Jokivarressa lisäksi huonokuntoiset tiet mainittiin useammin kuin järvikylässä.

Ympäristön rauhattomuutta ei yleensä pidetty haittana, naisten liikkumista se ei haitannut lainkaan. Muutamien miesten liikkumista kodin ulkopuolella haittasi ympäristön rauhattomuus, järvikylän alueella hieman useammin kuin jokivarressa.

Taulukko 6. Miten kuljetaan asioilla. Prosenttiosuudet asuinalueen ja sukupuolen mukaan.

Miten kuljetaan asioilla	Jokivarsi (N = 110)	Järvikylä (N = 44)	Naiset (N = 85)	Miehet (N = 69)	Kaikki yhteensä (N = 154)
omalla autolla itse ajaen	23	21	7	41	22
autolla toisten mukana	36	45	55	19	39
linja-autolla	13	14	13	13	13
käyttää kuljetuspalvelua	4	4	2	6	4
käyttää järjestettyä yhteiskuljetusta	3	5	4	3	3
taksilla itse maksaen	4	2	2	5	3
mopolla	2	2	0	4	2
pyörällä	6	2	7	2	5
kävellen, potkurilla tms.	9	5	10	7	9
yht.	100	100	100	100	100

Pääasiallinen asiointitapa oli selvästi yli puolella vastanneista joko toisen mukana autossa tai omalla autolla itse ajaen. Linja-autolla kulki joka kymmenes. Kuljetuspalvelua ja järjestettyä yhteiskuljetusta käytti yhteensä vain seitsemisen prosenttia vastanneista. Vähiten asiointiin käytettiin itse maksettavaa taksikyytiä, noin kolme prosenttia.

Yksityisauto näyttää olevan selkeästi useimmin käytössä omana ja muiden tarvitsijoiden kuljetusvälineenä asiointimatkoilla. Yhteensä kaksi kolmesta kuuluu tähän ryhmään. Miehet ajoivat autoa selvästi naisia useammin. Miehet kulkivat omalla autolla itse ajaen kuusi kertaa useammin kuin naiset. Naisista kulki autolla toisten mukana yli puolet, miehistä yksi viidestä.

Järvikylästä kuljetaan enemmän toisen kyydissä.

4 Pohdinta

Tehtävänä oli selvittää, millaisessa ympäristössä Lapin haja-asutusalueen ikäihmiset asuvat ja elävät sekä miten tämä ympäristö vastaa ikäihmisten omia tarpeita ja toiveita. Ikäihmisten asunnot ovat pääsääntöisesti tilavia, hyvin varusteltuja omakotitaloja. Pihoilla on runsaasti piharakennuksia, osan alkuperäinen käyttö on loppunut, mutta rakennuksia ei ole purettu. Asunnot sopivat asukkaiden mielestä hyvin heidän asunnokseen heidän toimintakykyynsä ja terveydentilaansa nähden aivan muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Tulos noudattelee valtakunnallista kehitystä, jossa ikäihmisten asuntojen varustetaso on noussut tasaisesti viimeisten vuosikymmenien aikana. Lähes kaikki ikäihmiset haluavat asua kodissaan loppuun asti.

Tässä tutkimuksessa haastateltujen ikäihmisten ei tarvitse muuttaa kotoaan pois huonojen asumisolosuhteiden takia, vaikka he asuisivat yksinkin. Ainoa uhkatilanne, joka vaikeuttaa kotona asumista, on sairastuminen, niin ettei kykene liikkumaan tai selviytymään. Maaseudun ikäihmiset asuvat itseään nuoremmissa omakotitaloissa. Asuinpaikat ovat olleet käytössä useiden sukupolvien ajan. Vanhoja muistoja ja elettyä historiaa kantavat mukanaan pihat ja piharakennukset. Useita aikakerroksia ja monenlaista rakennuskantaa sisältävä pihapiiri antaa ikäihmiselle mahdollisuuden elää yhtä aikaa sekä nykyhetkeä että samalla muistumia entisistä ajoista. Ikääntynyt pihan asukas kokee tällaisen tutun ympäristön turvallisena. Tutkitut asuinympäristöt pitävät sisällään monia asioita, joihin sisältyy muistumia menneestä eletystä elämästä sekä ikäihmisen omakohtaisesti koettuina että kerrottuina historioina.

Asuntoihin on tehty vähän korjauksia, joten myöskään ikäihmisten asuntoihin tarkoitettuja standardimuutoksia ei ole tehty. Yhtenä syynä voi olla korjaukseen tarvittavien rahojen puute. Toisaalta korjaustarvetta ei ole tullut asukkaiden ikääntymisestä huolimatta. Iän mukanaan tuomia toimintakyvyn muutoksia joko ei ole ollut tai sitten ne on kompensoinut tutun ympäristön

antama tuki. Tuttu ympäristö kuuluu asuinympäristön esteettömyyteen ja tuttuus liittyy pysyvyyteen. Kotona selviytymistä edistää arkielämän pysyvyys. Silloin saa tehdä niitä asioita, mitä on pitkään tottunut tekemään. Näin ajateltuna tutkitut asuintalot toimivat esteettömästi ja tukevat asukkaittensa selviytymistä.

Puulämmitys oli usein käytetty lämmittämisen muoto. Puulla lämmittämiseen liittyvät elämäntoiminnot antavat erityistä ja samalla perinnettä hyödyntävää sisältöä arkielämään. Kasvimaa oli hyvin monessa pihassa. Kasvinviljely pienimuotoisenakin pitää yllä vielä pieneltä osin perinteistä viljelyä ja omavaraistaloutta ja antaa mahdollisuuden perinteen jatkamiselle omassa elämässä. Lisäksi viljely pitää yllä identiteettiä. Tämä perinteisen elämäntavan jatkaminen tukee haja-asutusalueella kotona selviytymistä.

Tutkimuskylät ovat kahden kunnan alueella. Sodankylän kylät ovat kiinteästi järven ympärillä, kun taas Rovaniemen maalaiskunnan kyliä kuvaa jokivarren pitkä ja harva nauhamainen asutus. Kylien fyysinen muoto selittää osaltaan, miksi järvikyläyhteisössä ei koeta haittana pitkää välimatkaa naapureihin, mutta jokivarren nauhamaisessa kylässä pitkä etäisyys naapureihin koetaan haittana. Kylämuoto vaikuttaa turvallisuuden tunteeseen. Väkivallan pelkoa on vain jokivarsikylässä.

Pitkät välimatkat kylistä kylien ulkopuolisiin palveluihin taas haittaavat molempien kuntien asukkaita lähes yhtä paljon.

Pitkät välimatkat ovat iso ongelma ja asukkaat kulkevat omilla tai tuttavien autoilla asioillaan. On tärkeä asia, että tämä mahdollisuus on käytettävissä. Lisäksi tarvitaan yksilökohtaisia kuljetusstrategioita asukkaiden itsensä kanssa kehiteltyinä. Miehet liikkuvat omilla autoillaan enemmän kuin naiset. Miehillä on perinteisesti useammin ajokortti, mistä johtuen naisia haittaavat enemmän kuin miehiä sekä huonot liikenneyhteydet että pitkät välimatkat naapureihin. Samasta syystä ehkä puolet naisista koki liikenneyhteydet huonoina, miehistä

samoin vastasi vain kolmannes. Huonot liikenneyhteydet koki haittana vajaa puolet jokivarren asukkaista, järvikylässä kolmannes.

Lähteet:

- Asunmaa**, Martti (1994): Kotiseutu tutuksi. Suomen Kotiseutuliiton julkaisuja A:5. Painatuskeskus Oy. Helsinki.
- Huusko**, Jorma (toim.) (1984): Lapin rakennusperintö. Kirja Lapin arvokkaista rakennuksista ja kulttuurimaisemista. Lapin läänin rakennusperinne ry. Lapin seutukaavaliitto. Kirjapaino Kaleva Oy. Oulu.
- Karjalainen**, Pirkko (1980): Vanhusten asumisolot. Suomen virallinen tilasto. Sosiaalisia erikoistutkimuksia XXXII:67. Sosiaali- ja terveysministeriö. Tutkimusosasto. Valtion painatuskeskus. Helsinki.
- Kirveennummi**, Anna & **Räsänen**, Riitta (2000): Suomalainen kylä. Kuvattuna ja muisteltuna. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 777. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Koskinen**, Simo (1976): Vanhusten sosiaalipalvelujen tarve ja siihen vaikuttavat tekijät Suomessa. Sosiaalipolitiikan lisensiaattitutkielma. Tampereen yliopisto. Tampere.
- Lemponen**, Virpi (2001): Kotona mahdollisimman pitkään, Maaseudulla asuvien 65-74-vuotiaiden näkemyksiä hyvinvointipalveluista. Helsingin yliopiston maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Raportteja ja artikkeleita 80. Seinäjoki.
- Linkola**, Martti (1981): Suomalainen kulttuurimaisema. Teoksessa Kinnunen, Aarne & Sepänmaa, Yrjö (toim.) Ympäristöestetiikka. Suomen Estetiikan Seuran vuosikirja 4. Gaudeamus. Ky Mäntän Kirjapaino. Mänttä.
- Pursula**, Matti (1983): Maaseudun liikenne. Teoksessa Vuorela, Pertti & Kosonen, Mauno & Virtanen, Pekka V. (toim.) Suomalainen maaseutu. Kirjayhtymä. Helsinki.
- Rannikko**, Pertti (1993): Maaseudun kehityssuunnat 1990-luvulla. Teoksessa Andersson, Kari & Juntto, Anneli (toim.) Asumisen tulevaisuus. Asuntopolitiikan ja rakentamisen vaihtoehdot. Asuntohallitus. Gummeruksen Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Repo**, Esko (1990): Fyysisen kyläympäristön kehittäminen monitasosuunnittelun osana. Acta Universitatis Tamperensis ser A vol 298. Vammalan Kirjapaino Oy. Vammala.
- Saarikangas**, Kirsti (1993): Model houses for model families. Gender, Ideology and the Modern Dwelling. The Type -Planned Houses of the 1940s in Finland. Societas Historica Fennica. Studia Historica 45. Vammalan Kirjapaino Oy. Vammala.
- Sailas**, Raija & **Mikkonen**, Sirkku (toim.) (1994): 55+. Katsaus ikääntyvien elinoloihin. Suomen Virallinen Tilasto. Elinolot 1994:1. Tilastokeskus. Paino-Center Oy. Helsinki. Ss. 105-109).
- Salminen**, Kaapo & **Toivari**, Pertti (toim.) (1992): Kotikontu kuntoon. Maaseutu ympäristön parantamisopas. Maatilahallitus. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Sarola, Jukka Pekka (1996): Vanhukset selviytyjinä. Vanhusten asuinalueet ja sosiaaliset verkostot. Joensuun yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan ja filosofian laitos. Yhteiskuntapolitiikan tutkimuksia. N:o 1. Joensuu.

Suolinna, Kirsti & **Seppä**, Jouni & **Sinikara**, Kaisa (1983): Pohjoissuomalainen kylä sosiaalisena yhteisönä – elinkeinoelämän murroksen vaikutuksista kyläyhteisyyteen. Teoksessa Vuorela, Pertti & Kosonen, Mauno & Virtanen, Pekka V. (toim.) Suomalainen maaseutu. Kirjayhtymä. Helsinki.

Tikka, Pirjo (1999): Vuosina 1922-1924 syntyneiden tohmajärveläisten, kotona asuvien toimintakyky ja palvelujen tarve. Pohjois-Karjalan maaseudun kylien sosiaali- ja terveystalvelujen kehittämishanke. KYTKY-projektin raportteja. Pohjois-Karjalan ammatillinen aikuiskoulutuskeskus. Joensuu.

Valtakari, Mikko (1999): Katsaus suomalaiseen maaseutupolitiikkaan. Teoksessa Kosonen, Mauno & Schulman, Harry & Valtakari, Mikko & Viitala, Pentti Suunnittelualueena Suomi. Yliopistopaino. Helsinki.

Vuorela, Toivo (1977): Suomalainen kansankulttuuri. WSOY. Porvoo.

YM (1999): Asumisindikaattoreita 1999. Ympäristöministeriö. Helsinki.

Åkerblom, Satu (1997): Erytyisasuminen. Katsaus Ruotsin vanhusten asumiseen 1980 – ja 1990 –luvulla. Suomen ympäristö 112. Asuminen. Ympäristöministeriö. Asunto- ja rakennusosasto. Oy Edita Ab. Helsinki.

<http://www.kuntaliitto.fi/soster/kotipalv.htm>

Tämä aineisto julkaistaan myös teoksessa:

Koskinen, Simo & **Outila**, Marjo & **Piekkari**, Jouni (toim.) (2002): Ikäihmistien elämää Ounasjokivarressa ja järvikylissä. Lapin yliopisto. Rovaniemi. ISBN 951-634-845-9